

Ideal sau satiră?

Aparent ireconciliabilă, această antinomie a produs de-a lungul veacurilor nu numai dispute teoretice dar și numeroase confuzii practice, inclusiv în câmpul creației artistice, pentru că mulți consideră că „ceea ce este” și „ceea ce trebuie să fie” sînt planuri absolut distincte. Este foarte adevărat că nu trebuie să ne luăm dorințele drept realitate și că ar însemna un fals ideologic și artistic să le confundăm; dar, pornind de aici, s-a născut tendința de a privi lucrurile absolut constatativ, ca și cum opera de artă se poate mărgini să înregistreze, ca un grefier, faptele de viață constatate — și atât. Se va spune că asta făcea, de pildă, un Balzac sau întregul curent neorealism în literatură sau filmul de după cel de-al doilea război mondial. Dar afirmația n-ar fi de loc exactă pentru că ar estompa patosul critic inclus în aceste „înregistrări”, iar pe de altă parte ar fi destul de trist, dacă ne-am limita la obiectivele realismului critic, oricît de frumoase ar fi ele. N-aș vrea să se înțeleagă că arta socialistă trebuie să ofere întotdeauna „soluții”, precum o cercetare științifică (de altfel și aici uneori se pun doar întrebări), și nici că s-ar dori zugrăvirea unui tablou idilic care, înfrumusețînd realitatea, ar falsifica-o. Dimpotrivă, consider că idealul comunist cere tocmai dezvăluirea contradicțiilor celor mai profunde ale realității, atitudine activă în descifrarea tendințelor ei, spirit polemic îndreptat către tot ce o întuneacă.

Satira, ca modalitate teatrală este, în acest sens, absolut necesară, cu condiția ca ea să nu absolutizeze, să nu investigheze realitatea exclusiv cu scopul de a o înfiera, indiferent de natura ei socială (analogiile sugerate de o serie de piese occidentale puse în scenă, între realități sociale complet distincte, păcătuiesc tocmai prin faptul că rămîn la suprafața lucrurilor și, astfel, oferă imagini denaturate). Pe de altă parte, vorbind despre necesitatea satirei, trebuie să subliniem faptul că generalizările pripite, care se fac uneori în critică, nu sînt seama de astă dată, de specificul artei. Tipicitatea unei situații, atitudinii, poziții sociale, supuse focului satirei, constă în caracterul ei reprezentativ, semnificativ pentru domeniul investigat, și nu implică de loc faptul ca valabilitatea unor concluzii asupra părții să se extindă asupra întregului. Dacă fiecare critică artistică ar fi

urmată de întrebarea îngrijorată și de obiecția că nu toată realitatea noastră este așa, însăși critica ar deveni imposibilă. Este greșit să credem că opera de artă, unică, este oglinda generalizată a întregii societăți sau, spre a preveni o asemenea concluzie, să credem că trebuie neapărat introdus un erou pozitiv sau un final optimist pentru a restabili echilibrul. Esențial este aici *spiritul în care se face critica artistică a realității, sensul și finalitatea acesteia, și nu procentajul care definește proporția dintre pozitiv sau negativ, bun sau rău, frumos sau urit*. Intervenția idealului vine în contradicție cu însăși natura satirei, care atrage atenția asupra răcilelor realului, numai în imaginația acelor care îl confundă cu o imagine roză,edulcorată, în fond falsă; el apare însă aici într-un clișeu negativ pe care urmează să-l dezvolpeze spectatorul. Totul este ca această necesitate de a dezvolta să fie nu numai posibilă dar și resimțită ca necesară, și de aceea recunoaștem că în domeniul satirei — poate chiar mai mult decît în altele — este mai ușor să dai sfaturi decît să o și realizezi fără a deforma realitatea. Capacitatea unei opere de artă de a sugera mai multe sensuri — denumită în literatura de specialitate ambiguitate — nu trebuie să confunde planul logic cu cel estetic. Din punct de vedere estetic este firesc ca fiecare receptor, individual sau social, să aibă optica sa de înțelegere și, astfel, interpretările date să nu fie întotdeauna coincidente; din punct de vedere logic însă, operele care permit în același timp concluzii diametral opuse transformă ambiguitatea în echivocitate și favorizează astfel falsul. Idealul de la care pornește omul de artă nu suportă imprecizia, nesiguranța, lipsa de opțiune ci, dimpotrivă, presupune adresă social-estetică directă, fermă, situarea pe o poziție limpede, pentru a nu provoca nici o confuzie în legătură cu atitudinea sa. Dacă, în procesul receptării în timp, opera va suferi diverse interpretări („ceea ce numeam „ambiguitate estetică”), ea nu trebuie să permită însă, în nici un caz, aprecieri sau judecăți de valoare care să se anuleze reciproc. Echivocul duce la ratarea operei, nu doar datorită caracterului ei ineficient sau dăunător socialmente, ci și din cauza sensului ei artistic viciat.